

**Swombi, bialəkùkworu,
kwancaməm də tyagəmi**

Biali

Swombi, bialəkùkworu, kwancaməm də tyagəmi

Contes, coutumes, proverbes et dévinettes
(en langue biali)

Textes issus d'un atelier d'écrivains

Auteurs : KASSA T. Benoît

SAHGUI Tanséka Emile

SAHGUI YOA Kouami Adolphe

Illustrations : "The Art of Reading" CD,
SIL Internationale, 2001

Ce livre a été produit avec l'assistance
technique et financière de SIL
1ère édition, 1er tirage (225 exemplaires)

© AALBiDéC et SIL Bénin

Dépôt Légal 7113 du 25 fév. 2014, 1er trimestre

Bibliothèque Nationale

ISBN 978-99919-1-757-3

Dwopətu

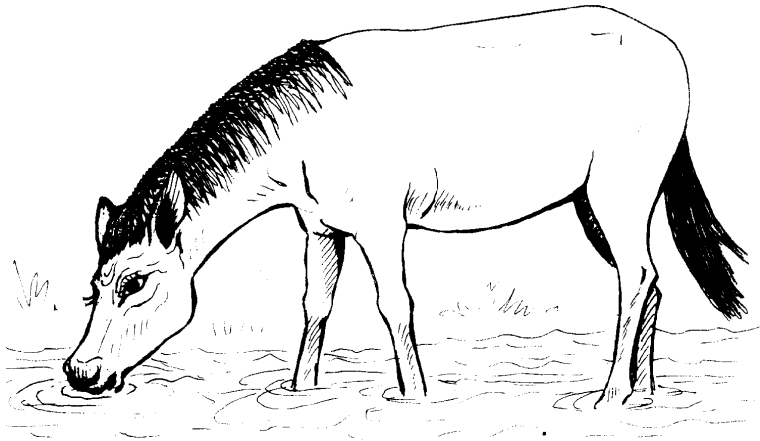
Kasau də Hyamu bə yi dwopə magərə bə tən sandi bə

cirú boa, dahyau,
carú də puyiensú.

Də yi dwopətu
mwanasə bə wagə
bé nundə sansi bə
tən n doú bə sam.
Syeli hyahə hirəbə
sai yi sandə e Kasau
də Hyamu bə
dwopətu.

Byeni twali n bou, Hyamu bütú u sangə. Də n toú
hwarəsi mangəm u kə bürə də kə tou bə sagə deesə bə
nwam pəpei.

Kasau n hyambə dai u dwopu Hyamu sangə bə fuarə bə káam u n paa-i u sangə n sui káma. Hyamu u yegə bə tə : “M bə kə bùú dasehu hyahə bə kwana hwarəsi tari.” Kasau ya bə tə : “M masə nagə bùú m yiegə ; a m cagəni bən bùum kəm sangə.” Hyamu u yegə bə tə : “Də a nagə bùú sangə, a yi kə dou e dasehu hyahə bə sá mei bə bùú dasehu nanui. Də də kwana hwarəsi tari, a wagə dasehu bə pirə a sangə.”

Kassu hwi u yahə bə bùú u sangə u dwopu Hyamu n u cagə kən hyam. Dən toú hwarəsi tari, kasau wagə dasehu bə nwa sangə butəsə. Kasau yosə u sangə yem dən kwa wasəm.

Byeni twali n bou, kasau twopə u sagi bə cabə mwowutu də mwopatu də n sui bə nwam pyarə-pyarə. Hyamu n karə dai twali bə hyambə kasau sagi bə fuarə bə u káam bə tə : “A paa kəm tə a sagi u sui káma ?”

Kasau u yegə bə tə : “M ba twopəsə sagi e bə sá púra pihu u swasi bə tə pihahu m sá n tyagəsu mworu hyáhə.”

Hyamu hwi bə paa Kasau n ba u cagə kəm ; u sagi korə daam bə dwondə u saga səsai. Diru, babatu, hwambəsi də dwangətu sai korə daam bə kwandə tapuom.

A n hyá bə tə a dwopu magərau yi fi bə a paa hweru bə nində a wani.

SAHGUI Tanséka Emile

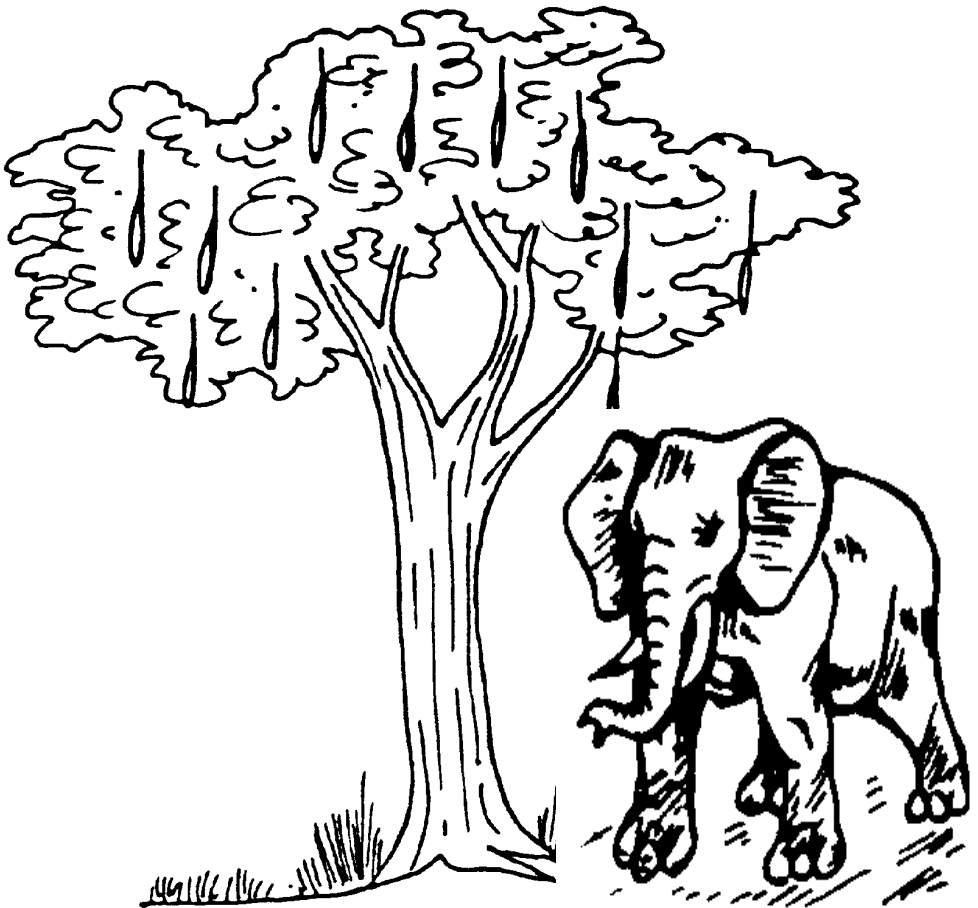
Puorau bigə də tougau bigə

Puorau bigə də tougau bigə sə yi dwopə. Tougau nundə fuai bə mwana u bigə ; kə sə : “sagə nundə a mwana n dwopu” u nundə mwana. Fuai ciem, sə yisə də kuosəm. Cou hyahə, puorau bigə n nagə bə wua tougau bigə, kə pwei bə tei sou tefwani hyahə.

Kahu maanə bə dwombə tebu hyáhə, kangə maanə bə nwsə tebu tihə. Kahu sə kangə m wuum syeli də nihyasú nagə wua hirəbə ; ama, dá bə fugərə tan-cetəhu n bou-hu hyahu syeli hyahə, niim yi n wapə e. Bigə

hyangə kə yei tefwani hyahə bə hwi fugərə tan-cetəhu ;
niim maanə syeli hyahə, hirəbə hya bə pwatə. Syeli
begau fwarə magərə bə kə mwana u begi sai kə n bou
weì hyahə.

Tougau bigə dwopu n hunə dai bən nwa kə de syeli
begau ; u káam kə n paa-i bə kwandə ama begau ; kə u

cagə. Kə dwopu yisə bə masə tei doú tefwani hyahə. Kahu maanə bə dwombə tebu hyáhə, kangə maanə bə nwsə tebu tihə. Kahu sə kangə tə n da yaam hyam, syeli hyani də fugərəsə tangə hyangə, niim bou. Kangə sə hirau tən pə n bou fwani adi də hyahə bə byekə tə toyena e ? Kangə tə hyam bə cugə fwani hyahə bə mwei puorau bigə hyangə bə wua, kahu sindənə bə dwogərə nambiim bə dii.

M yiebə, yi n hyá bə tə a n buri a houm hyani e də Yombətu sagə pwa kaam dai hyini n pwahə-u suu.

KASSA T. Benoît

Pucangə də pwoli

Pu-cangə n yi bou-kə bə sandə dapebə tari. Cembau kwandə kawegə, diakau kwandə peihyahu, tarau n nwam swombəhu. Swombəhu tə hyam bə dwosə hu kurú byaləm tahi bə tə nən bou hyáhə sani səsai bə kwansu.

Pucangə hyangə kə yi narənu decosú magərə. Dai twali kə tei də í decosú bə hyambə bitwoməm də n pisə

mwohu hyahə bə yousu də hirau hyiau kwa hyani.
Nansiməm korə pucangə, kə pirə bigə bə huranu kə
yahə. Darə bigə hyangə pworī yiegə.

Pwoli n ha hunə sani bə n nwa də bigə kwa də sagə
n you hirəkwoğə nuhu ; də tə hyam bə twanga nuhu
hyahu bə nindənə pu-cangə yahə bə kə káam bə tə :
“Barə n mwanə-i a pirə m bigə ?” Pucangə yegə pwoli
bə tə : “M hyambə bigə də kə pisə də hirau kwa
hyan-tahi nansiməm m korə m masə kə pirəni.”

Pwoli sə m pə nagə ciesə toyeni hini, yegəsu m bigə a n
kə pirənə tahi də hyam nwa a kwanu yí mia sunswama.

Pucangə taam, pwoli kangə pəpei. Pucangə wusənə kə bi-kawegə. Kawegə maanə bə pirə yibu sabi bə ya bə fiigə bə tə də hirau hyambə u dyakam-tuou də u bou canda hyahə u kwandənu bə u tiim e. Pwoli sá dwosə bə kangə pəpei. Pucangə twagərə kə bi-peihyahu tahi. Hu mwana pwoli pei, pwoli sagə kangə.

Pu-cangə n baagə kə yuoi bə yousu bə tingə kə bi-swombəhu hau bə sá hyá bə tə kə werə e kə n bou tahi ala. Kə n nində sani swobəhu tahi bə hu cagə də n yei kəm. Swombəhu sə : “M hyuou m wei m yem tə ?” Bə ya pwoli bə tə : “Cigərə a bigə tuntwom a kaam m hyuou də hyam nwa tə kwani yi mia ala.” Pwoli kangə də bigə cigərəm.

Swombəhu sə pwoli a sipəsu a tenyoa n tuom hyáhə m hyuou yegə a bigə kə n yi bou-i. Sampwoli n sipu də tenyoa bə yegə napə tua. Bə n yagə, yagə hyam bə n nwa də pwa fi ; də yisə pwei bə fwagərə kwali. Swombəhu pwasa hyam e hu hyuou.

Hirau kwa n kwa-u yem bwosi hyahə.

SAHGUI YOA Kouami Adolphe

Pusosətu

Pusosətu nwam biali hyahə kùkuoru n tou-tu tiim-kə hirəkwoosi bwosi hyahə. Də yi dwosi bə də pwahu bə nagə dau də u pwahau bə korə bə hyim bə yaasə bə bigə ciem.

Pusosətu pwahu kəm tə ? Də pwahau sanu bə pə pugərə, u n bou bou Yombətu u pá bigə twagə, u yi yensə n tou e pusosətu ticani u kə mwei Yombətu (u kə hubə e). Də yi bigə hubəm hyahə, dau pə kwandənu bə kwasəkə u pwahau bə tei tu bigə siməm.

Dó bigə sim, dau də u pwahau bə yí karə doru, bə sàam dàm bə wusə tican-hyau bə dwosə bə sá hubərə bigə hyangə. Bigə hubərəm dwosi hyani bə də wusə bə yagə “pyahə-borə dàm e”. Hyaməm dau sá yí fi bə bwasəkə u pwahau.

Dó pwahau sandə kwesi u sagə ba kwandənu bə paa pusosətu bə mwana də i kwesi sə pə karə hani tuntwom bə nam pə sim. I sagə n hyá bə tə dó bigə yenə tecugə kə sandə dai, bə sagə yí fi paa pusosətu kə hyáhə.

SAHGUI Tanséka Emile

Kundəhu

Bə fi kundə, kuntagə tən bú kə kuhu e. Bə wasə bə hou kə yia, bə tei cagə kə nebədyebə bə tə kə nagə sanə cambə twabə. Kə nebədyebə kə pa kusi ; kə hunə bə mwana pwobə sàam dàm. Dàtiim dai bə pwondə kə yworu, bə kə sana bə diigə syeli bə cagu cambə twabə bə yagə kə nagə sana cambə yapeem sani ; də bə kə pwam pei.

Yapeem, dá bæ di bæ wasə, pwobə cetə kundə-yuhi.
Kuntagə yitə kə pyali bá doú bæ dachu hyahə bá peem
bá kwana kwarənsi pwisi tari, bæ doú dasehu hyahə bá
kə mwana cángam-ceri.

Kə sa pə yatə bæ nwam bigə nwa. Bə yí kə cagə kə n
kwandəməm bá karə pwahau, bá sandə bisi, bá ham
təpuu, bá n toú buoi bæ maa bæ tə kə nwam
hirəkwołagə, bá n toú yanfuum bæ sagə n wani fei.
Saam derə bæ kə pa hiri-pei bisi n kwandənu bá n kə
wusə-i.

KASSA T. Benoît

Huda-sansu

Byeni twali bæ yi sàam-sə huda-cetəm Tetwongə. Dá yi hudàam yi cendə datangu dai tilagə pwigəm dai naasi sagəmdelehu. Bə yi terə hirau n twahu magəri kənkani kwongam də pucangə n twahə-kə yeerəm. Bə tə hyam sangədelehu hirau n twahu hyau kənkani kwongam, u kwonga, pucangə hyangə kə yeri bə sində syeli hyahə hirəbə sai n yi dou-bə.

Saam derə, puyesi, manəbə də habisi bæ maanə.
Puyei-cansi dú hudàam ; saam twam, dàam dwona dai,
hirəbə sai tei dàam duum.

Hudàam datiim, dwangətu dai yi hyam. Hirau n dyeu sai yi kwandənu bə yensə u nin-dwangəkagə. Puyesi bisi, manəbə bisi də syeli hyahə hirəbə twabə bæ yi dwanga kusi, hanhi, busi də sə fyapə fwoni n kwa ; hirəbə di bæ hau bæ hau bə kwatə kunda də cou bə n pwam.

Hudàam dai saam, nebədyebə pyegə dàam cagə də kə
nwam tarə-cuncuna pwigə, bə cigərə fwangə-ceta dia
də dasibəkə dita pwisi tari. Də sani də twabə nam
kwarə bə bei nandoum bə nwam “tei” bə maa bə səm
borə boyagu bə parə. Kənkən-candu, dayagətu,
kunkuntwohu də barəsi də dè nwam “yaii” də hau
də hau.

Də yi hudàam yi narə magəri ; n e mwanəm m cei n
yem duum. Kwalú cutə tahi toyeni hini yi kwa bə
káam nara. Boi ba yi narə e bə tei wasə pəpei.

SAHGUI YOA Kouami Adolphe

Kwancamam

1. Ywagəsau bigə tougu nàmái e ; kə pə tougu kuhyini.
2. Dacan-yindəkə nui yuou yapeem e.
3. Carəhina pwa sandə də hyau kwau.
4. Kunkwani yi fei, cambigi yei e.
5. Də fei di kuhu, yi di bomboi e.
6. Nei tən wagə bə wurə yuum.
7. Bwosi hyahə, toú bə samə e.
8. N hyuosə-e, n pə tiensə-u.
9. Puorau kwa dwopu.
10. Bə sangə tabəhu də hu pei e.

Tyagəmi

1. M pweu sandə dapebə kogə, bə sai dakunsorə carəbə.
(Hanhi)
2. M pa m pweu yahə bə wanə sebənanwonsu. (Bwegə)
3. Bisi kwansənu musəkə bə pə hyá bə tə kə hwasi.
(Cyengi)
4. Niim hyahə, nuoi pə dyabəsu. (Tebehu)
5. M pweu tabəbworəkə bə dihigə pihi. (Kunkwani)
6. M pweiu kusibəkə hyia dapui. (Tagəfə)
7. Swombəhu pwei hu pə byangu. (Niwapəm)

Dépôt Légal 7113 du 25 fév. 2014, 1er trimestre

Bibliothèque Nationale

ISBN 978-99919-1-757-3

PRIX : 200 CFA